

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her:
<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>
Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

CARL TH. JØRGENSEN

Et
HORSENS-MALERI
fortæller

TRÆK FRA
BLUMER-SLÆGTENS HISTORIE
GENNEM FEM LED

HORSENS MCMLXII

SCHWEIZER-SLÆGTEN
DER BLEV
HORSENS-BORGERE

Indhold

I

MALERI OG MUSEUM

Side 9

II

MELLEMSPIIL OG MANDTAL

Side 15

III

MANGESTRENGET MOTIV

Side 23

IV

MED MERCURS MONOGRAM

Side 29

V

MAJGRØNT OG MEDGANG

Side 35

VI

MINDER OG MILEPÆLE

Side 43

MALERI OG MUSEUM

I

I DEN publikation, hvormed Horsens Museum i 1940 markerede sin 25-årige beståen, hed det bl. a. i omtalen af museets kunstafdeling: »Af malere med tilknytning til Horsens ejer museet ialt ca. 30 malerier. Af *Wenzel Tornøe* det tidlige fra 1878 »Legende børn paa Klosterkirkegaarden«, mere værdifuldt ved sin lokalhistoriske, genremæssige skildring end ved sine kunstneriske værdier. Det andet billede, som forestiller en vaagekone ved en syg kvindes leje, er ikke uden alvor og dygtighed i gengivelse af lampelyset ...«

Nu er det ikke hensigten her at optage en diskussion om denne korte karakteristik af *Wenzel Tornøes* Horsens-billede. For historie- og genremaleriet er jo forlængst sat ud af kurs. Vi er i dag kommet langt bort fra smagen for omkring hundred år siden, hvor billeder af fortællende art nød megen yndest. Der er kanhænde dem, der mener, at vi er kommet lidt *for* langt bort?

Men *Wenzel Tornøes* maleri, der ofte er blevet gengivet som et typisk udtryk for Horsens i 1870'erne – billedet stammer som nævnt fra 1878 – ikke alene *fortæller* en historie. Det har også sin *egen* historie. Derfor de følgende blade.

Overfor vor egen tids kommentarer til maleriet er det måske værd at erindre om, hvad *Vilh. Wanscher* i »Politiken« skrev om *Tornøes* malerier ved kunstnerens død i 1907. Skribenten, en af sin tids mest alsidige kunsthistorikere, fandt nemlig, at *Tornøes* billeder, der »i en saadan grad passede ind i en bestemt tids smag, at de ikke stillede nogensomhelst andre fordringer end de, som enhver kunne opfylde i retning af iagttagelsesevne, smag o. s. v., naturligvis ikke bliver gamle. Smagen forandrer sig, indholdet i billedet bliver kedeligt. Men allige-

vel er der noget, der ikke forsvinder af saadanne arbejder, navnlig naar man ser dem i reproduktion, og som man derfor maa yde retfærdighed ... for selv om billederne ikke begejstrer de unge, saa vil de alligevel vanskeligt kunne gøre denne kunstner dem efter. Hver tid har sine fremherskende evner og interesser, og man bør derfor ikke blot være retfærdig mod de ældre, men ogsaa til en vis grad forstaa at lære af dem ...«

Bedømmelsen fra 1940 og fra 1907 har sine forskelligheder. Måske skyldes det, at Vilh. Wanscher selv var horsensianer – i hvert tilfælde af fødsel. Han kom til verden morgenen efter Isteddagen 1875. I de meget varme juli-dage lod hans fader, der dengang var medinteresseret i »Møller & Jochumsens Maskinfabrik«, ophænge våde lagener til afkøling af luften i barselstuen. Fra vinduet kunne man se over Bygholm enge. Faderen, civilingeniør *Axel Wanscher*, havde lige i de dage ledet fuldførelsen af en meget stor dampkedel, som skulle forsendes med banen. Da fabrikens heste ikke kunne trække den, så tung den var, fandt ingeniør Wanscher på at engagere drengene fra den nærliggende Vestre Skole. De blev sat til at trække kedlen i lange tove, og så gik det. Således havde ægypterne og assyrerne båret sig ad, sluttede Vilh. Wanscher, da han engang berettede Horsens-minder. Ja, Horsens-lokalhistorie kan føre vidt omkring.

Det gør den også for den, der betragter Tornøes maleri som en lokalhistorisk skildring og samtidig giver sig stunder til at se både på billedets motiv og på den kunstner, der skabte det.

Maleriet er skænket Horsens Museum af fru *Winding*, enke efter grosserer *Fr. E. Winding*, der efter møllebranden i 1853 lod opføre den efter datidens begreber imponerende dampmølle, som sendte sine produkter »selv til England«. Denne mølle stod til 1899, da en ny storbrand lagde vindmøllen, hvis vingekors igennem et halvt seculum havde været et karakteristisk træk i Horsens by-profil, i aske for stedse. Maleriet har været givet forskellige titler. I nekrologen over kunstneren, der i dødsannoncen kaldes »figurmaler«, skrev »Berlingske Tidende« i 1907 således: »I 1877 solgte han til kunstforeningen sit maleri »Før-

ste gang model«, og aaret efter vakte han atter opmærksomhed med billedet »Fra børnenes legeplads paa den gamle kirkegaard i Horsens«.« I den grundige og positive kunsts-kribent *Sigurd Müllers* store billedværk fra 1884 »Nyere dansk Malerkunst«, hvor han giver ca. 80 biografier af samtidige kunstnere, anvendes netop denne titel, og den samme bruges i bogen »Den evangelisk-lutherske Kirke i Horsens 1532–1932« samt i Dansk biografisk Leksikon, hvis biografi af Wenzel Tornøe netop bygger på Sigurd Müllers udførlige oplysninger, hvorimod museet altså bruger en anden form, der bevirker, at den lokalhistoriske lokalitet »legeplads« er forsvundet.

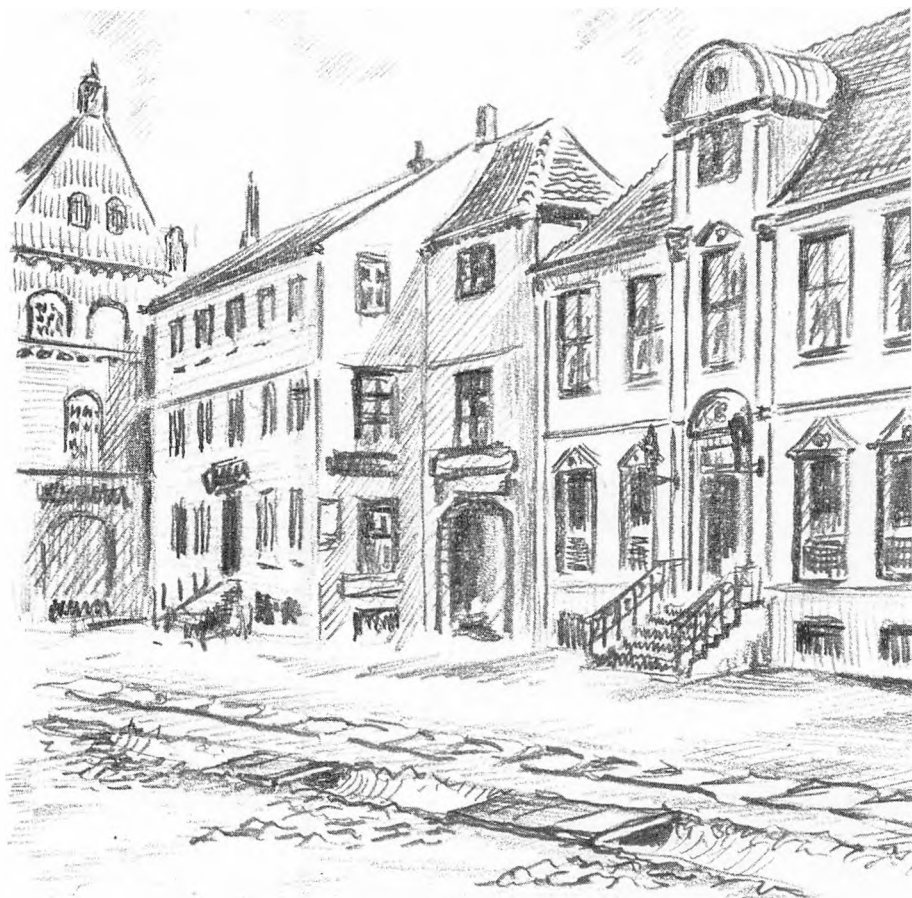
Det havde været hensigten med denne lille publikation at lade dette Horsens-billede – karakteristisk for sin tids kunst og for datidens Horsens – fortælle.

Men det har haft sine vanskeligheder.

Tanken var ikke blot at gøre opmærksom på kunstneren, der var en typisk repræsentant for overgangstiden mellem den ældre, traditionelt skønhedssøgende fortællende kunst og den følgende realistiske malerskole, samt at pege på hans særlige Horsens-tilknytning, men også at berette om selve billedets motiv og de mennesker, kunstneren havde brugt som modeller. Det sidste led i skildringen lykkedes ikke. Flere end skriveren er overbevist om, at Wenzel Tornøe har brugt Horsens-modeller. Men ingen har kunnet huske navnene. Et stykke morsomt Horsens-lokalhistorie er hermed gået tabt. Måtte det være et lille memento om at benytte muligheden, mens den er der, til at få selv de små enkeltheder med i den store og lange fresko, der hedder Horsens bys historie. Erkendelsen af dette triste »forsent« om mennesker og lokaliteter, der var levende for end ikke et århundrede siden, er en følelse, som mange, der con amore beskæftiger sig med lokalhistorie, har måttet notere sig.

»Et Horsens-billede fortæller« bliver derfor kun en skildring af selve motivet, af kunstneren, der skabte det, og af den slægt, han giftede sig ind i – *Blumer*-slægten, hvis Horsens-tilknytning begyndte i 1754 på *Frederik V's* tid og først afsluttedes i 1880'erne i *Christian IX's* dage.

1736 flyttede Jacob Schmidt til gård nr. 32 (Søndergade 12). Ved ombygning fik apoteket den Claus Cordsen sin gård, nr. 33 (senere Søndergade 10). Gennem næsten 200 år var den gade

ikkelse, som det har i dag. Siden 1782 har apotekerfamilien heddet Helms. 1718 opførte mukkeste gård.

Tidsrummet spænder fra enevælde og oplysningstid til provisorietid og visnepolitik. Den nu 95-årige professor *Martin le Maire*, der var livkirurg hos kong Christian IX, da majestæten som »Europas svigerfader« udfoldede et hoffliv, som blev berømt viden om, har engang gjort sig til talsmand for, at der på mange måder er større forskel på vore dage og Christian IX's tid end på den lange årrække, hvor Christian IX figurerede lyslevende i kongerækken og det 18. århundrede. De store ændringer mellem forud og nu begyndte jo først i 1890'erne. Og det gjorde sig også stort set gældende for Horsens vedkommende. Både i byens dagligdag og i byens udstrækning, såvel i borgerlige livsvaner som i væremåde. Først i 1906 døde gamle fabrikant, etatsråd *Jørgen Stallknecht*, den sidste horsensianske storfabrikant, der gik i træsko på sin fabrik og sagde »du« til sine arbejdere!

MELLEMSPIIL OG MANDTAL

II

FOR HORSENS vedkommende omfatter Blumer-tiden en by, hvis borgmester i 1754 var *Christian Frydensberg*, mens den kgl. borgmester og byfoged i 1889 var *Chr. L. Lendrop*. Da *Adam Blumer* i 1754 fik borgerskab i Horsens som linnedvæver, talte staden omved 2500 sjæle, medens byens folketal var nået op på 17.290, da købmand *Samuel Blumers* hustru *Bolette Marie Abigael*, født *Wendelboe*, i 1889 døde på Frederiksberg.

Da Adam Blumer drog ind i Horsens, var Søndergade præget af *Claus Cordsens* karnappgård side om side med apoteket og af den Lichtenbergske gård. Og vi kan lade samtiden tale gennem en kunstners røst i en beskrivelse både af byen og af dens borgere. Portrætmaleren *Hans Hansen* har nemlig i sin dagbog, der stammer fra 1793 til 1797, givet et godt billede af begge dele. Han skriver, at man i Horsens finder »mangfoldige inskriptioner udhugne over døre og porte paa huusene, fornemmelig i den ældste deel af byen, de rige bruge gierne lovtaler over dem selv eller gaardens første eyere, de fattige lade sig nøye med det symbolum: Gud alleene æren.« Den gode maler giver et udmærket glimt af tidens hang til store parykker, fontanger, bærestole og karosser, som *Holberg* spottede, og som Jeronimus'erne rystede på hovedet af, idet alt dette førte til trangen til at leve over stand og evne, gennem følgende Horsens-oplevelse: – Da Hans Hansen, således beretter han selv, »reiste fra Kiøbenhavn, lod jeg mit haar skiere af for at gaa løs dermed og nød denne ædle friehed næsten 1½ aar, til jeg kom til Horsens (det skete 1794), men her mærkede jeg, at man saae skieft dertil og mumlede om, at det var Jacobiner-haar, hvorfor jeg til paaske hellig dage fik fat paa en haarskierer, som bragte mig en por-

tion haar at binde i nakken paa $\frac{1}{2}$ alens længde og besmurte mig saaledes med tælle og pudder, at jeg røg som en melsæk, hvilket jeg hver dag siden har igientaget, mine klæder til liden baade, thi nu har pudderet allerede naaed hatte-knapperne, og fuldt af pudder bliver heele mit kammer med alt, hvad deri er, skiøndt jeg dog stedse gaaer ud, saa længe det staaer paa. Men dette svinerie vil jeg dog heller have end ansees for en Jacobiner, thi for disse folk har jeg megen afskye. Haarskieren gav mig desuden, medens han skar $\frac{1}{2}$ pund haar af mig, saa megen blød snak, at jeg baade blev i ondt og got humeur af at høre paa ham. Han havde været mange aar i Kiøbenhavn, sagde han, og vidste, at der vel var forskiel paa malere og skildrere, men at de søgte kroe sammen, og derpaa greb han i lommen og hentede en heel haand fuld pudder og strøede paa min isse, som han nu havde klippet haaret af, og denne besynderlige ceremonie betog mig lyst til at indlade mig med ham i en nøyere definition angaaende skildre og malere. – Saaledes regieres vi af moderne.« Og det samme har sikkert været tilfældet med de Horsens-borgere, der boede i de 432 våninger, som staden dengang talte foruden »de offentlige bygninger«. I 1787 var gadernes tal 18. Næmlig Borgergade, Badstuegyde, Fugholmgaden, Ved Aaen, Paa Grønland, Gavlgade, Ved Torvekirken, Søndergade, Provstegyde, Hospitalsgade, Over Højbro, Hestedamsgade, Grønnegade, Jørgen Tonboesgade, Graven, Smedegade, Nørregade og Kattesund.

Og Horsens i 1880'erne.

Overlæge *O. Helms*, der havde haft sin opvækst i et af Søndergades ældste huse, apoteket, gav for 30 år siden denne øjenvindskildring: »Søndergade var med sine mange smukke huse, med den lave, ret ensartede bebyggelse en virkelig smuk og harmonisk gade, hvad man egentlig ikke kan sige mere. Den Lichtenbergske gaard, raadhuset og apoteket ligger som dengang, men en mængde af de gamle bygninger er nedrevne og erstattede med – beskedne – skyskrabere. I mange af de gamle huse, der endnu staar, er indsat mægtige spejlglasruder, og hele gaden er jo en stor udstilling af, hvad der kan friste et menneskehjerte. Saaledes var det nu ikke i min skoletid (1877–1883). Der var

vel mange butikker, men vinduesudstillingerne var mildest talt beskedne; sikkerligt blev der aldrig rørt ved de ting, der stod i vor genbo, købmand *Nors'* vinduer. Sukker-Sørensen var ene om at repræsentere konfityrefaget, og selv hans lækreste varer ville næppe vinde bifald hos nutidens ungdom. Den hos buntmager *Buhl* udstillede hue, lavet af et pindsvineskind med piggene paa, var naturligvis en seværdighed, men da vinduesudstillingen kun fornyedes med års mellemrum, tabte den jo efterhånden tiltrækningskraften ... Grænserne for byen var mere skarpe dengang end nu, og mange 5 minutter skulle der ikke gaa, før man var ude paa landet. Villaer kendtes saa at sige ikke, endsige villa-kvarterer. Sønderbro var bebygget paa den sydlige side af gaden, paa den nordlige var der enge, indtil *F. C. Madsens* fabrikker blev bygget (1875). Kom man hen til selve Sønderbro, hørte bebyggelsen op; imod øst og syd var alt land, kun laa der en række huse paa Spedalsø ved Oliemøllen ... Selvfølgelig gav den store aa, der bred og anseelig, omend ikke altid lige vellugtende, løb gennem byens søndre del, hele dette kvarter et særegent præg, som kendes saa godt fra de gamle billeder ... Den største forskel fra bybilledet i nutiden, var det vel, at Havnealléen dannede byens grænse mod øst. I den sydlige del af alléen laa den gamle gaard Stjernholm, hvis store have strakte sig ud langs Stjernholmsvej hen til Gasværksvej, hvor der ikke laa andre bygninger end gasværket (bygget 1860). Paa Amaliegades søndre side var bygget et par større ejendomme, ellers hørte byen op her. Fra Havnealléen til Sundet var alt marker, ligeledes paa nordsiden af Sundvejen, hvor – foruden »Lunden« – kun *Bøghs* gartneri afbrød landligheden. Enhver Horsens-bo ved, hvorledes her nu ser ud, men dengang var der ingen Solvej eller Ørstedvej, og det gamle epidemihus, som endnu findes, laa ganske isoleret langt ude paa marken, fjernt fra al bebyggelse. Huulvejen var en virkelig huulvej med stejle, lerede skrænter paa begge sider og kun med et par smaahuse; saa kom man op paa Blæsbjerg banke med sin vidunderlige udsigt. Heroppefra gik saa Østergade ned imod Smedegades torv eller Hestetorvet, som det vist hedder, og dannede bygrænsen mod nord. Det fine navn, Østergade,

*Generalmajor Wenzel Ulrik Tornøe
(1844–1907)*

*Malerinden Karen Elisabeth Tornøe, født Blumer
(1847–1933)*

skulle nu ikke tages for højtideligt; der laa et par huse ned imod Møllealléen, ellers var der marker paa begge sider, syd paa strækken- de sig ind til Frederiksgade. Smedegade og Hestedamsallé havde om- trent deres nuværende udstrækning. Nord for dem var man paa lan- det, ligeledes vest for den nuværende Houmannsgade. Gik man ned af den nyanlagte Jessensgade til stationen, ophørte bebyggelsen ret brat; imellem Stationspladsen og Fattiggården laa en række haver tilhø- rende borgere i byen.«

Søndergade havde i 1754 samme bredde som nu. Men husrækkerne var mange steder afbrudt af kålgårde, plankeværker, tjørnehække og udhuse. Fortovet blev også brugt som lagerplads. Det var på sine ste- der 30 alen bredt, mens kørebanen kun var fem. De to rendestene gik således, som hver mand syntes, de skulle gå. 1796 forsøgte apoteker *Jacob Helms*, den første bærer af navnet i Horsens, hvor apotekerslæg- ten *Helms*, skiftende mellem Jacob og Adam til fornavn, nu er nået til sjette led, at rette sin rendesten op. Men magistraten fandt i 1799 ud af, at hvis den retning blev bibeholdt, ville søndre og nordre rende- sten støde sammen uden for porten til gården midt for gadens vestre ende! Først i 1895, seks år efter at den sidste bærer af *Blumer*-navnet havde lukket sine øjne, forsvandt de sidste rendestensbrætter fra Hor- sens hovedgade.

Årene 1754 og 1889 rækker fra *Ambrosius Stub* til *Herman Bang*. Fra hin omvandrende poet, der ikke officielt drev det til mere end at blive student og døde som sådan, og til Horsens-præstens søn, Herman, der i 1888 havde udsendt »Tine«, en roman om sine minder fra 1864, som han bl. a. havde hentet i Horsens. For som Bang ærligt skrev i et eksemplar af sin strålende roman »Ludvigsbakke«: »Med tak fra den, der i Horsens modtog sine dybeste indtryk.«

Da Frederik V i 1749 gæstede Horsens på sin store rejse gennem dobbeltrigerne, besøgte han foruden den lichtenbergske gård også »vort Guds-Huus« (Klosterkirken) og »vor Videnskabens Bolig« (Latinsko- len). Skolen havde i 1752 – 58 disciple. Og en af datidens disciple blev Danmarks statsminister. I rektor *Jens Hansens* discipelliste kaldes ele-

ven i 1746 Ove Jørgensen Høeg, i 1747 Ove Guldberg, og i 1748 opføres han som kordegn Ove Guldberg, der ved sin demission i 1749 modtog 4 rdl. i legatpenge. 1780 blev *Ove Høegh-Guldberg* titulær statsminister, og allerede i 1773 var han blevet karakteriseret som »herre baade over regn og smukt vejr«. 4. juni 1781 blev han virkelig statsminister med sæde i statsrådet. – Og 8 dage efter var han styrtet!

1889 blev *Anton Neergaard* rektor for Horsens lærde skole, der i 1857 var blevet flyttet til hjørnet af Havneallé og Amaliegade efter at have haft til huse i bygningen ved Borgergades østre ende siden 1744 og i andre bygninger siden reformationen. Neergaards rektorat varede til 1902, men han blev boende i Horsens til sin død i 1928 – 96 år gammel. Han repræsenterer for ældre horsensianere forbindelsen med Blumer-slægtens sidste år 1889.

Hvortil nu disse sammenlignende glimt mellem 1754 og 1889?

For at give spredte træk af det åremål, hvor Blumer-slægten havde sit flittige og på mange måder betydningsfulde virke i Horsens. De er brudstykker af det mønster, som Wenzel Tornøe samlede i sit billede »Fra børnenes legeplads paa den gamle kirkegaard i Horsens«. I Horsens havde Tornøe sin skolegang og fik også sin kunstneriske elevtid. I Horsens hentede han sin brud, der var eneste datter i en gammel Horsens-slægt, hvis navn hun var den sidste bærer af. Derfor rækker Tornøes billede langt bagud i tid. Og hvis man erkender dette, så vil nogle nutids øjne, næste gang de betragter maleriet, måske se noget andet og mere i billedet end blot fredelig barneleg under en gravlunds gamle linde.

Og ønsker man at kende hin tid, hvor Blumer-slægten kom til Horsens, endnu bedre end gennem de spredte glimt, der her er givet, så har man en roman, der både ægte og historisk-korrekt giver et billede såvel af Horsens som dens mennesker omkring midten af 1700-tallet. Det er *Sigurd Elkjærs* roman »Else Marie«, der udkom i 1953. I romanen mødes flere af de mennesker, som også brødrene Adam og *Samuel Blumer* traf, da de havde valgt Horsens til virkeplads. Roma-

nen er beundringsværdig pastiche-kunst, som kun dyb fortrolighed med svundne tiders tænkemåde og udtryksform har muliggjort.

I sin roman fortæller Sigurd Elkjær sin historie, som Wenzel Tornøe i sit maleri fortæller sin.

Men både roman og maleri hører Horsens til.

MANGESTRENGET MOTIV

III

NÅR WENZEL TORNØE skabte sit maleri »Fra børnenes legeplads paa den gamle kirkegaard i Horsens«, har hans inspiration haft flere kilder.

Kunstneren havde været elev på den lærde skole, der lå i Klosterkirkegaardens nordøstre hjørne. Han havde i skolen og i tiden umiddelbart herefter haft en tegnelærer, som havde fattet hans kunstneriske evner. Uden tvivl har drengen Wenzel været grebet af, at netop på Klosterkirkegården var broder død livets nabo. Og endelig havde hans hustrus slægt fundet deres sidste hvilested her. Mosgroede ligsten bar Blumer-navnet indhugget.

For at forstå den særlige stemning, som det efter mange horsensianeres mening er lykkedes kunstneren at give sit værk, må vi vandre århundreder tilbage. Vel ser nye tider kun frem. Men tilbage er vejen hjem. Al gammel sæd, bevaret bo, er strejft af de dødes ro og giver de nye slægter fred og værdighed.

De kom fra sønder som sol om vaar,
og hjertet de bar paa tunge.
Guds sangere kvad med toner ny
»For gamle og saa for unge« ...

– Således besang *Thordur Tomasson* med sand økumenisk kærlighed franciskanerne, der havde rejst Klosterkirken i Horsens, hvis første sognepræst han blev efter sognedelingen i 1904, og hvor han havde sit rige og flittige virke til 1925.

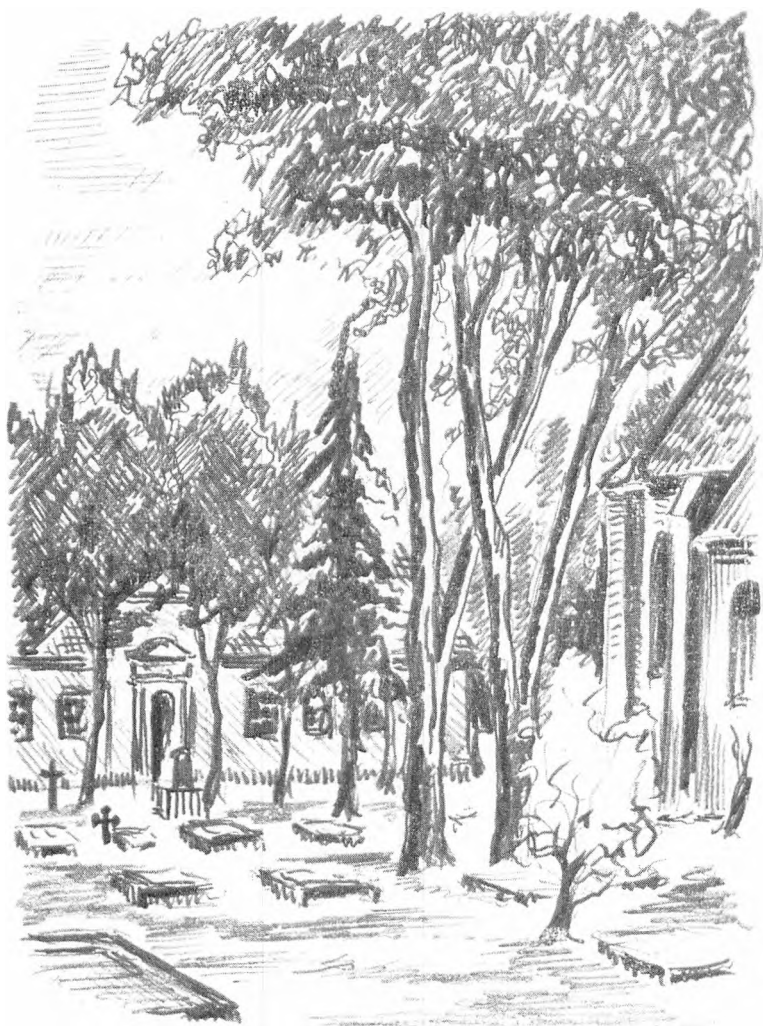
Allerede seks år efter stifteren *Frans af Assisis* død kom i 1232 de første franciskanermunke til Danmark. Og 1261 stiftedes deres kloster

i Horsens. Det var ridder *Niels Manderup* til Barritskov, der skænkede sin gård og bolig i Horsens til den tiggermunkeorden, som han selv blev tjener i. I hans gavebrev findes en nøjagtig angivelse af grundens beliggenhed. Den lå i byens østlige udkant og strakte sig fra det vestlige stræde (nu Badstuestræde) til byens grave mod øst. Mod syd afgrænsedes grunden af åen (nu Åboulevarden) og mod nord af Algade (nu Borgergade). Klosteret spillede i de følgende to århundreder en ikke ringe rolle. Det modtog anseelige gaver og gav plads for møder og rådslagninger af landsvigtig betydning. Men i det 16. århundrede nåede reformationen bevægelsen også til Horsens og til »den lille og dog gode Christi hjord i Horsnes«, der samlede sig om den kloge og veltalende prædikant *Peder Borgsmed*. Tiderne blev ublide for franciskanerne. Borgmester og råd klagede til kong *Frederik I* over, at brødrene »vdi Graabrødre-Claasteret« havde tilegnet sig fire borgergårde og ødelagt dem, ligesom de havde solgt løs af klosterets tømmer og sten. Men munkene havde på deres side også anker at fremføre. Dog, de svage måtte vige for de stærke. Og den 29. december 1532 blev munkene, efter at alle almisser var blevet dem berøvet, »paa umenneskelig vis, i opløsning og forvirring, uretfærdigt og meningsløst udjaget af klosteret«. Bygningerne, der ikke var i nogen god forfatning, blev overtaget af byen til sognekirke, præstebolig, lærd skole og hospital. Kirken havde jo hidtil taget sig af fattig- og sygeplejen, nu måtte den overtages af staden.

Fra 1532 til 1857 har der på klosterets grund været drevet skole. Den nuværende ejendom stammer fra 1744 og var den tredie i rækken af lærde skoler på hjørnet af Borgergade og Havneallé.

Som skolen lå mod øst, lå mod vest på klostergrunden Horsens første sygehus, der blev bygget 1799 og var i brug til 1852. Dog forsvandt den såre beskedne bygning først i 1895, idet den i sine sidste år tjente som beboelse for nogle af kommunens folk.

Og indtil 1890'erne stod også den gamle kirkegårdsmur, der for mange af datidens horsensianere hørte med både til Borgergade og til Klosterkirken. Da den forsvandt, sukkede en af dem: »Naturligvis kan

Hovedindgangen til Horsens lærde Skole, der fra 1744 til 1857 lå mod Klosterkirkegården. En del af de gamle ligsten lå oprindeligt på plænen foran.

en by ikke være et museum; men behøvede man virkelig at have faret saa glubsk frem mod muren om den gamle kirkegaard? Den gav dog hele det parti et særpræg, som man skal søge efter i danske byer.«

Dette særpræg hører også med, når man skal bedømme Wenzel Tornøes maleri. For der kan næppe herske tvivl om, at netop denne stemning, der også fandt sin digter i pastor *Carl Christensen*, som i sine vers berettede om, at den gamle mur måtte væk af hensyn til »trafikken og commerciallogikken«, har betaget den fynske birkedommers søn, der havde sin skolegang netop forbi den og den gamle kirkegård. Og i Horsens lærde skole blev Tornøe sig ydermere kunstnerisk bevidst. Takket være bl. a. tegnelærer *Peder Nielsen*, der ligeledes hos en anden elev, *Alfred Schmidt*, »skimtede den lille spire, som skulle fylde resten af hans liv«, som den store tegner så smukt har sagt det. Og på den dygtige Peder Nielsens tilskyndelse besøgte Tornøe efter skolegangen Horsens tekniske Skole, hvor han udførte de prøvearbejder, som i 1861 åbnede ham adgang til kunstakademiet.

Horsensianere af i dag vil kanhænde finde det forargeligt, at 1870'ernes Horsens-børn brugte Klosterkirkegården som legeplads? Men herpå var der gammel hævd. Helt op til 1711 havde der ligget en del abildgårde, som først efterhånden blev begravelsespladser. Før i tiden havde begravelserne fundet sted inde i kirken. Og den lærde skoles disciple, som ikke havde nogen skolegård, havde vist an for leg og løjer mellem de gamle ligsten, hvoraf flertallet nok tilkendegav, at her under hviler denne og hin. Men støvet af de hedengangne lå ikke her. Stenene var næsten alle flyttet fra kirken ud på kirkegården, og siden 1835 havde Horsens haft sin kirkegård ved Kildegade.

Så yndet var Klosterkirkegården som legeplads, at byens gadedrenge omkring 1850'erne var skyld i utålelige forstyrrelser ved deres leg her såvel af undervisningen i den lærde skole som af rektor *Birchs* stille studier.

Billedets egentlige titel tyder endvidere på, at børnenes leg på Klosterkirkegården var godtaget. For den siger jo udtrykkelig »Fra børnenes legeplads paa den gamle kirkegaard i Horsens«. Nogen forstyr-

Den gamle murstensmur med portalen blev nedrevet i 1890'erne, fordi den efter nogles mening var »en plet paa vor by med de sirlige gader«.

relse af gravfreden fandt man åbenbart ikke i den lyse børneleg, selv om det af billedet fremgår, at børnene var under opsyn ikke blot af en voksen barnepige, men også af en opsynsmand. Man tør måske endda formode, at det var Horsens-børns *eneste* rigtige legeplads på den tid, hvor i hvert tilfælde en del småkårsfolk-børn var beskæftiget på *Mads Bønnelyckes* tobaksmarker i Sundmarken. Beviset for, at Klosterkirkegården virkelig var anerkendt som legeplads, har man bl. a. i den mærkelige erindringsbog »Klaps« af »Emeritus«, bag hvilket dæknavn skjuler sig en søn af Horsens-adjunkten, senere pastor *L. A. C. Knudsen*. Her står nemlig at læse om adjunktens barnepige, der kom »paa barnepigernes sommer-samlingsplads, en af de to kirkegaarde«. Legepladser er en senere foreteelse. I hvert tilfælde bevilgede Københavns kommune først i 1889 et beløb til anlæg af den første legeplads for børn. Den blev anlagt ved Kapelvej, hvilket kunne tyde på, at også i hovedstaden var der en vis forbindelse mellem børneleg og kirkegård.

Da Wenzel Tornø malede sit billede, lå der på Klosterkirkegården 29 ligsten. Flere af dem havde fordem været indmurede i kirkegulvet, mens andre var flyttet fra deres oprindelige plads udenfor kirkens mure hertil. Ligstenen, børnene samles om, er murermester *Anders Kruses* gravsten, hin »store bygmester og gode borger«, som Horsens stadig ejer bygningsminder om, selv om »Palæet« ikke er mere. Ejendommeligt kan det synes, at Wenzel Tornø, der, da han malede sit billede, allerede i to år havde været gift med *Elisabeth Blumer*, ikke valgte Samuel Blumers ligsten, der også fandtes her og som dog berettede om hans hustrus oldefader. Men måske havde maleren sin hensigt med netop at vælge Anders Kruses ligsten for dermed at yde sin hyldest til den Horsens-borger, hvem selveste professor *Harsdorff* havde omtalt så anerkendende?

MED MERCURS MONOGRAM

IV

TAKKET VÆRE forståelse og venlighed fra arkitekt *Holger Tornøe*, *Wenzel Tornøes* og *Karen Elisabeth Blumers* søn, kan man på disse blade følge Blumer-slægten og dens Horsens-tilknytning gennem fem generationer. Denne slægts historie er et smukt vidnesbyrd om, hvorledes dygtige schweizere evnede at gøre sig gældende i det dengang så fjerne land, Danmark, som de valgte at blive borgere i. Og hvoraf mange af dem fandt ikke blot deres virke, men også deres grav.

Slægtens første danske immigrant er Adam Blumer, der var ældste søn af *Samuel Blumer*, der som 24-årig i 1719 havde giftet sig med den kun 16-årige *Barbara*. De havde deres hjem i Gut i Nitfurn i den schweiziske kanton Glarus. På grund af den ringe udstrækning, det produktive areal netop havde i denne kanton, har industri og handel fra tidlig tid været hovednæringsveje her. Bomuldsindustrien, der indførtes i Glarus i 1714, har iøvrigt stadig bevaret sin betydning. Men hertil kom det agerbrug, som de naturlige græsgange muliggjorde. Og både lyst og evne til industri, handel og landbrug førte glanerne med sig, da de drog til Danmark. Både før og siden har de haft udvé. 1915 havde kantonen således 33.610 indbyggere og 1860 noteredes tallet til 33.363. Det skyldtes navnlig udvandring til Amerika. Men forslægtens udvé holdt sig væsentlig til Europa. Disse oplysninger er en nødvendig baggrund for at forstå, hvorfor den da 31-årige schweizer Adam Blumer 7. oktober 1754 erhvervede borgerskab som linnedvæver i Horsens, idet han angav at ville holde »dug og disk« i byen og ernære sig af linned- og lærreds-kram samt anden handel.

Ingen kan med sikkerhed sige noget om, hvorfor Adam Blumer netop valgte Horsens. Men uden tvivl delte den unge væver samtidens

opfattelse, at Horsens i kraft af »sin fortræffelige beliggenhed ved den inderste vig af den lange, brede og dybe fjord, omgivet som den er af de fire bedste herreder i Jylland, med 21 herregaarde nær og rundt om sig« havde gode muligheder som handelsby. Måske havde han også hørt om, hvorledes handelens mænd, negotianterne, forstod at udnytte disse muligheder ved omsætning på det søndenfjordske Norge, med København og Amsterdam og de østersøiske stæder, navnlig Lübeck og Flensborg. Det skyldtes mulighederne og bag dem mændene, som forstod at tjene sig rige herpå, at Horsens netop gennem 1700-tallet fik en række florisante årtier. Og i 1791 kunne stiftamtmanden over Århus stift, den tidligere statsminister Ove Høegh-Guldberg, i en tale i anledning af fødebyens forbedring af dens havn da også bringe den sin oprigtige hyldest. Han sluttede sin tale således: »Fra første dag har jeg kendt denne bys gode tænkeart, borgernes indbyrdes hjælpsomhed og sjældne iver for alt, hvad der kan være til byens opkomst. Vor havn, vort skolevæsen, vor spindeskole, vore anstalter mod betlere er alle i de sidste aar kommet i orden. Holder fast mine medborgere ved dette retskafne sindelag. Befordrer med hinanden denne kære bys bedste.«

Så sikker på en god fremtid i Horsens var Adam Blumer, at han tilskyndede sin yngre broder Samuel Blumer samt to andre glanere, *Hans Jacob Luchsinger* og *Frederik Zoplig*, til at komme til Horsens. De var alle vævere og tøjmagere. Efter deres ankomst drog Adam Blumer såvidt vides ret hurtigt tilbage til Schweiz. Hvorimod de andre blev, og forholdene artede sig således, at det skulle vise sig, at de gjorde vel heri.

1754 havde Jørgen Rasmussen, indvåner i Horsens, solgt sin gård Søndergades rode nr. 20 (nu Søndergade nr. 38) til et konsortium, bestående af rådmand *Søren Høstmark* samt købmændene *Knud Groth* og *Hans Nyeland*, som i gården indrettede en uldfabrik. Denne virksomhed, der var den første i sin art i Horsens, kom imidlertid aldrig til at svare regning. Og 1762 bortforpagtedes fabrikken derfor til klæde- og tøjmager *Johan Christopher Balck*. Men allerede i februar 1763 blev han erklæret fallit. Og fallenten måtte flygte til Sverige for sine

Gård nr. 20 (nu Søndergade 38). Efter Blumer-slægten kom den i guldsmed Rasmus Jensens eje. Nu sidder 3. og 4. generation af slægten Lind her.

kreditorer, der solgte rub og stub af, hvad han ejede af redskaber og objekter samt hans hustrus og hans børns gangklæder. Men den »borgerens indbyrdes hjælpsomhed«, som Guldberg havde fremdraget, fornægtede sig ikke. Sognepræsten *N.M. Frimodt*, hvis hustru var af den indflydelsesrige og meget formuende Horsens-slægt Hofgaard, var den stakkels tøjmagers genbo, og fra præstefamiljen i gård nr. 126 (nu Søndergade nr. 43) blev der ydet tøjmageren og hans familje megen hjælp.

1763 solgtes gården til konsortiet »Samuel Blumer & Co.«.

I skødet beskrives gård nr. 20 således: »Borgmester Høstmark (hvilket må bero på en misforstået venlighed, for man kender i Horsens bys historie kun en rådmand af dette navn!) og Knud Grots ejendom paa den søndre side af Søndergade mellem velædle raadmand *Flensborg* iboende gaard paa den østre side og *Jens Jensen* billedhuggers gaard paa den anden side strækkende sig fra Søndergade med sine huse, bygninger, gaarde, mur, hauge og jord, saaledes som det nu forefindes, sønden paa til Aaen« overdrages »Samuel Blumer & Co.« og »det for 470 rdl.«. Ejendommen var assured for – 870 rdl.

»Samuel Blumer & Co.«s virksomhed omfattede foruden manufaktur handel med alle slags jorder samt udførsel af korn og saltet kød til Norge. En blandet forretning, som nu havde fået et fast og sikkert domicil. Og som gennem årene skulle vise sig at blive en solid virksomhed, der gav anledning til smuk fremgang for den slægt, der havde givet den sit navn.

1782 døde Samuel Blumer. Han efterlod sig foruden sin weifel, *Rosina Blumer*, seks børn: Barbara 23 år, Samuel 18, Jacob 17, Margareth 11, Rosina 9 og Elsebeth 5 år. Først i 1816 døde Samuel Blumers enke i den dengang meget høje alder af 82 år.

Efter Samuel Blumers død, han blev begravet på Klosterkirkegården, blev det Hans Jacob Luchsinger, som blev sjælen i handelshuset. Men han fik i den kun 17-årige Jacob Blumer en god og flittig medhjælp. 1788 ægtede Luchsinger den 24-årige jomfru *Karen Gorm*, der var datter af musiker *Gorm Rasmussen* og *Christiane Sophis Bisgaard*. På Horsens Museum står et barokskab med malet dekoration, som har

tilhørt familien Bisgaard og vidner om, at det var en slægt af godt borgerskab.

Ægteskabet varede imidlertid kun i ni måneder. 9. september 1789 døde Hans Jacob Luchsinger og blev begravet i samme grav som sin afdøde landsmand, ven og kompagnon Samuel Blumer.

På deres fælles gravsten stod engang at læse:

Læser

Skulle dødens tanker engang
føre dig til dette gravminde
saa viid

At dette fortjente

velædle og høifyornemme

hr. Samuel Blumer

født i Nitfuhren i Sveits 1729

død som kiøbmand i Horsens

d. 22 juni 1782

og hans compagnon

velædle og høifyornemme

hr. Hans Jacob Luchsinger

der begyndte at leve 22. jan. 1738

just paa samme sted i Sveitz

og lod af i Horsens d. 9. sept. 1789

efter 9 maaneders ægteskab

med velædle

Mad. Karen Luchsinger, født Gorm

Lev salige lev vel i reene aanders bolig
Nyd lønnen for den dyd i øvede saa trolig
Vi savner eder men vi glemmer ey saa let
Hvor varmt I elskede oprigtighed og ret

En broder til Hans Jacob Luchsinger, *Melchior Luchsinger*, overtog ledelsen af den blomstrende handelsvirksomhed. Men 5. januar 1792 oprettedes der en afståelskontrakt, hvorefter forretning og ejendom overgik til enken, Karen Luchsinger, født Gorm. Og det havde sine grunde. For samme år, nemlig 22. februar 1792, indgik den kun 29-årige enke ægteskab med den næsten jævnaldrende Jacob Blumer, der nu blev eneindehaver af handelshuset og dets ejendom, 27 år gammel.

Blumer-navnet var sikret gennem andet led i Horsens. Og det skulle vise sig, at Jacob Blumer blev den indvandrede schweizer-slægts kron-skud i den gamle by.

Og han har sikkert, når han gik gennem porten til sin gård, ofte sendt et taknemlig blik over den indskrift, som hans fader så fromt havde sat dér. Der stod at læse:

Stedets buigning gamel var, en nye vi her lod sætte
i haab, i længsel til vor Gud, hand ey alene dette
men og enhvers i byen her vil naadelig bevare
fra ildebrand, fra fiendens haand og fra al anden fare.

MAJGRØNT OG MEDGANG

V

JACOB OG KAREN BLUMER skabte ikke alene en blomstrende handel i deres gård på Søndergade, men gjorde også gården til et samlingssted for byens bedste borgere.

Og Horsens vidste at sætte pris både på Blumers vindskibelighed og hans menneskelighed.

Tidligt knyttedes Jacob Blumer til den borgervæbning, der som et led i *Frederik VI's* bestræbelser for at skabe et nationalt forsvar var blevet oprettet i 1801 i alle danske købstæder. Borgervæbningen bestod af to afdelinger. Den ene omfattede alle våbenføre borgere. Den anden bestod af de våbendytige beboere af købstaden, der ikke havde borgerskab og derfor ikke regnedes til borgere i egentlig forstand. Første afdeling, hvis nærmeste pligt var at vedligeholde god skik og orden i købstaden, altså at fungere som politikorps, skulle til stadighed holdes i øvelse, hvorimod anden afdeling, der var bestemt til i påkommende tilfælde at afværge fjendtlig vold og magt, først skulle indøves, når krig var at befrygte.

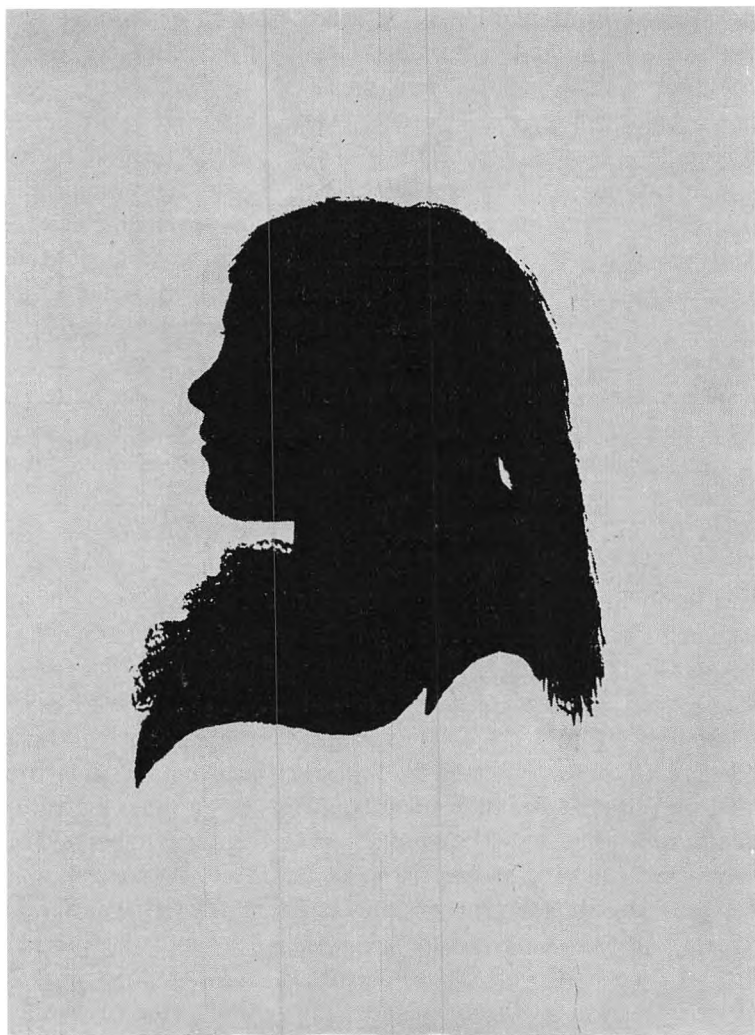
1804 blev Jacob Blumer løjtenant i borgervæbningen, og i 1810 blev han stadthauptmand – øverstbefalende – efter at han samme år havde fået dansk naturalisationspatent, altså indfødsret. Han beklædte posten til 1842 og blev da af kongen udnævnt til major. Og han fik endda tilladelse af landsfaderen til »fremdeles at bære den for ham hidtil reglementerede uniform og arméens felttegn«.

Men se Borgervæbningen, når den en sommersøndag kommer marcherende fra Torvet ned gennem Søndergade forbi stadthauptmanden Jacob Blumers vinduer for at drage på øvelse ved Bygholm. Musikken spiller op, så både 1. sektionens karmoisinrøde kjoler og 2. afdelings mere

*Silhouetbillede af købmand Jacob Blumer
(1765-1842)*

*Silhouetbillede af fru Karen Blumer, født Gorm
(1764–1846)*

beskedne mørkeblå trøjer rettedes op. Stortrommen leverer med sine bump boller på messingsuppen, og længe efter, at den stolte skare er drejet ned ad Hospitalsgade, kan bumpene høres. Borgervæbningens musikkorps yndede især *Kuhlaus* musik til »Røverborgen«. Dog fik denne musik en brat ende. Og det skyldtes, at det senere medlem af den grundlovgivende rigsforsamling – og endnu senere rigsdagsmand – den muntre borgmesterfuldmægtig *Fr. Vilh. Schytte* i ungdommelig kådhed kom til at bytte om på rækkefølgen i ordets sammensætning!

Dog var det ikke alene indenfor Borgervæbningen, Jacob Blumer havde medgang, så der flettedes majgrønt om hans navn. Hans forretning blomstrede, efter at han til sine mange andre gøremål havde føjet brændevinsbrænderiet, der på de tider gav Søndergade sin karakteristiske aroma, som skyldes den fede, varme bryggerdamp, der hørte gaden til ved aftenstid. Og hans sikre position indenfor borgerskabet fandt udtryk i, at han blev medlem af kornkommissionen, i ledelsen af arbejdsanstalten og forligelsescommissær, hvor han varetog arbejdet sammen med en anden Horsens-borger af format, agent *S. Monberg*.

Der herskede i hjemmet på Søndergade den bedste tone. Engang havde Jacob Blumer samlet repræsentanter for Det slesvigske Kyrads-sérregiments officerskorps ved sit gæstfri bord, da der indfandt sig en kone og ville sælge æbler. Jacob Blumer genkendte ret hurtigt, trods forklædningen, at frugtsælgersken var – prinsesse *Charlotte Frederikke*, der i årene 1810 til 1828 holdt sit muntre forvisningshof på »Palæet« i Horsens. Han blev rystet og fik prinsessen med ind i et sideværelse, og ved stilfærdigt at sige til hende: »Husk De har en søn«, fik han prinsessen til at absentere sig. Et smukt træk hos den kendte borger. Jacob Blumer vidste sikkert, at han hermed talte til prinsessens hjerte. For hun kendte kun sin søn gennem de miniatureportrætter, som hun hvert år på sønnens fødselsdag modtog af prinsen, den senere kong *Frederik VII*.

Hvor agtet og anset Jacob og Karen Blumer var i Horsens, ses af det forløb, som ægteparrets guldbryllupsdag – den 22. februar 1842 – fik. Dagen indledtes med, at stadthauptmanden, den næsten 77-årige Jacob

*Den smukke sølvpokal, som Karen og Jacob Blumer fik overrakt ved guld-
bryllupsfesten på Horsens rådhus.*

Blumer holdt afskedsparade med sin kære Borgervæbning på Torvet. Og om aftenen fejredes det værdige ægtepar på Horsens rådhus. Guldbrudeparret fik her overrakt en smuk sølvpokal, der nu er i deres sønne-dattersøn – Holger Tornøes – eje, men som han har testamenteret til Horsens Museum.

Byens da eneste dagblad – den nu nedlagte »Horsens Avis« – viste også sin hyldest gennem et referat, der var adskilligt længere, end man ellers brugte det, når Horsens-nyheder skulle berettes. Justitsråd, borgmester *Ræder* udtalte ved festen:

»Det er ikke uden betydning, at man ved denne festlige lejlighed har valgt at overrække Dem et bæger. Bægeret, der som symbol er glædens, som kalk lidelsens, derhos i den helligste betydning trøstens og haabets symbol, og i det saaledes erindrer os om det menneskelige livs omvekslinger og dets ejendommelige væsen, bliver det i sandhed et MINDE-BÆGER. Men et minde var det just, som vi her agtede at overrække Dem. Skuende tilbage paa Deres lange hæderlige vandel imellem os, betragtede Deres hæderfulde stilling i vort samfund og med blikket paa Deres 50-aarige kærlige og lykkelige ægteskab have vi erkendt, hvad vi skylder Deres eksempel og have ønsket i gerningen at give et bevis paa denne erkjendelse. Derfor staar nu rundt om Dem i denne sal en talrig forsamling af medborgere af alle klasser, embedsmænd og borgere, militære, gejstlige og verdslige, mænd og koner, gamle og unge, for i anledning af en familiefest, som forsynet kun lader faa opleve, at bevidne Dem deres glæde og deltagelse, frembære deres ønsker for Deres fremtids lykke, takke Dem for Deres eksempel og bede Dem med velvillie at imodtage og at bevare dette bæger som et venligt minde om os, om denne dag og om dette sted.

Men, højtærede jubilar, den dag vil komme, da lidelsens kalk vil være tømt, da glædens pokal vil være uddrucket, da trøsten ikke mere vil være fornøden, og da haabet i sandhedens og lysets boliger vil være forherliget, da vi ikke mere skulle skue hinanden ansigt til ansigt. Fra denne stund vil dette bæger forandre dets betydning, det vil ikke mere minde Dem om os, nej, dets betydning vil blive et MINDE OM DEM.

Saa ofte vi derefter skue dette bæger i Deres børns og børnebørns hænder, ville vi fortælle om en ung mand, som, født langt fra Danmarks grænser, søgte og fandt et hjem i vor venlige lille by, som her vandt den unge, smukke og muntre enkes haand og hjerte, som her saaledes vandt sine medborgeres agtelse og kærlighed, at de valgte den fremmede til som forligelsescommissær at røgte det hæderlige kald at mægle i stridigheder, som her saa fuldkommen erhvervede sig øvrighedens tillid, at den i 34 aar anbettede ham som stadthauptmand at commandere denne byes borgervæbning, og som endeligen i den grad vandt sin konges naade, at han ikke blot, ellers imod de sædvanlige regler, blev forfremmet til major og stabsofficer, men at han til belønning for sin lange og tro tjeneste blev hædret med en dannebrogsridders æreskors, og det paa samme dag, da han i besiddelse af sine undergivnes kærlighed og alle sine medborgeres udelte højagtelse, træt af aar, men endnu livlig af aand, frivilligen nedlagde sin kommando, samt med sin endnu muntre og ligesaa højagtede frue her paa raadstuen højtideligholdt sit guldbryllup. Og yndlingen, der modigen kaster blikket ind i fremtiden og den undselige jomfru ved hans side skulle lytte til vor tale, skulle i vor fortælling finde en opmuntring og en spore, og skulle love at ville følge i Deres fodspor i haab om engang elsket og agtet som De at kunne indtage den plads, som De beklæder. Vort varmeste ønske er imidlertid: Maatte dette bæger længe minde Dem om os. Og først og sidst for os blive et minde om Dem.«

Og referatet slutter: »Efter en sang var sunget, lød et tre gange gentaget skingrende hurra for ægteparret. Efter at flere skaaler vare udbragte, endtes maaltidet, og ballet tog sin begyndelse og vedvarede til henimod morgenstunden. Det ærede brudepar glædede forsamlingen med sin nærværelse til henved klokken 3, da de glade og muntre forlod ballet og ledsagedes af de tilstedeværendes hurraraab.«

Kun to måneder efter lukkede Jacob Blumer sine øjne. Og »Et stort ligfølge saaes, da hans jordiske levninger henbares, idet saavel Borgervæbningen som Jægercorpset, indbudne som uindbudne, bevidnede den hæderlige afdøde deres hengivenhed og agtelse ved at ledsage ham til

det sidste hvilested. Hr. pastor *Tetens* skildrede i en skøn tale ved graven den afdødes værd og mindede om den hæder, han kort før sin død blev tildelt saavel af sin konge som af sine medborgere. Efter talen gav Jægercorpset den afdøde de 3 sidste æressalver. Ogsaa skibene i havnen viste deres deeltagelse med flagning.«

»Den yndling, der modigen kaster blikket ind i fremtiden, og den undselige jomfru ved hans side«, var sønnen *Samuel Blumer* og jomfruen *Bolette Marie Abigael Wendelboe*, der havde været jomfru i svingerforældrenes hus, men som iøvrigt var af god *Horsens*-æt, idet hendes bedstefader var *Lars Jensen Wendelboe*, der var farver i *Horsens*.

Inden vi forlader *Jacob Blumer* bør imidlertid nævnes, at han selv sagt var mellem bidragyderne til anlæggelsen af lystanlægget »*Caroline Amalie Lund*« i 1840. Og på listen savnedes heller ikke hans slægtning *H. J. Blumer*, der var kirkevæрге, og som i 1866 som particulier boede i *Gaulgade 232 B*.

MINDER OG MILEPÆLE

VI

SAMUEL BLUMER gjorde hverken sin faders, sin bedstefaders eller sin oldefaders navn til skamme i Horsens. Han, der i en årrække havde boet i Norge og ledet en filial af »Samuel Blumer & Co.« i Christianssand, blev som sin forslægt en god Horsens-borger. Ved faderens død var han 47 år, og hans tilkommende hustru havde 28 somre bag sig. I det hjem, de skabte, fødtes i 1847 Karen Elisabeth Blumer. Hun, der var eneste barn, fik følgende gamle ord med på sin livsvej: Det er bedre at være eneste barn end eneste hest.

Tidligt lagde Karen Elisabeth Blumer evner for tegning for dagen. Og hun frekventerede derfor Peder Nielsen og hans tegneskole i Håndværkerforeningens have. Og da Wenzel Tornøe sidst i 1860'erne kom til Horsens, hans barndoms skoleby, mødtes de to unge både i kunsten og i kærligheden. Men til en begyndelse ville Samuel Blumer ikke vide af en kunstner i købmandsfamiljen. Og først efter fire års hemmelig og fire års åben forlovelse kunne brylluppet stå i Horsens i 1876. Da havde svigersønnen ikke alene gennemgået kunstakademiet, men også vakt opmærksomhed gennem sit muntre folkelivsbillede »Fra gaden«, ligesom han i to år havde opholdt sig i Italien og dér malet en lang række genrebilleder, som han fandt villige købere til. Kunstneren havde bevist sit værd både som maler og menneske.

1881, samme år som kunstnerparrets søn, Holger, blev født, byggede Wenzel Tornøe sit eget hus på Frederiksberg. Det lå på Monradsvej nr. 15 og fik navnet »Blumers Minde«. Samuel og Bolette Blumer afhændede forretningen i Horsens og boede deres sidste år i nærheden af datter og svigersøn og deres søn. Samuel Blumer døde i 1885 og hans hustru 4 år senere. I dag er Monradsvej forsvundet. Den blev i

*Købmand Samuel Blumer
(1795-1885)*

*Fru Bolette Marie Abigael Blumer, født Wendelhoe
(1814–1889)*

1936 til Sylows Allé. »Blumers Minde« findes ikke heller. Huset blev revet ned i september 1960. Det måtte vige for en parkeringsplads.

Men navnet »Blumers Minde« lever videre. For her stiftede Holger Tornøe i sin fars atelier i 1902 FDF – den ungdomsbevægelse, der forlængst er blevet en tusindtallig landsorganisation for den ungdom, der samles under mottoet »Med Gud for Danmarks ungdom«. Den lille spire fra Frederiksberg slog også rødder i Horsens, der siden 1907 har været en god FDF-by, og når Holger Tornøe har gæstet sin mødrene slægts by, har han ofte berettet om den andel, Horsens har i ham og dermed i FDF.

Det ville have glædet Holger Tornøes oldefader, majoren og stadhauptmanden, at se, at hans borgervæbningsmarch nu er afløst af en ungdoms-vagtparade, der, som det hedder i en gammel Horsens FDF-sang, kendes »på trit og på bluserne, de bær'«.

Wenzel Tornøe døde, som nævnt, i 1907, men først i 1933 lukkede hans hustru, Elisabeth Tornøe, sine øjne, næsten 86 år gammel. Lige til det sidste bevarede hun sit friske og fornøjelige sind. Men også sin ægte ydmyghed overfor livet og kunsten. En ydmyghed, der havde fulgt hende fra barndom og ungdom i Horsens. I 1874 indsendte hun således *anonymt* et maleri til Charlottenborg og fik det antaget. Det var »En aaben smykkeæske«.

Kunne disse blade tjene til at være en åben mindeæske om et meget lille stykke Horsens-historie, der i al sin spredthed har forsøgt at få andre til at læse et Horsens-maleri, så er hensigten nået.

★

Da Blumer-slægten kom til Horsens, var gadenavnenes tal så beskedent som 18. Da slægten i 1950 fik sit navn knyttet til en gade, navngav Horsens byråd på éngang 25 gader. Det viser udviklingen fra enevældens Horsens og til ekspansionens Horsens, der selvsagt indenfor tidsrummet 1750 til 1950 var vokset med et gadetal, der mangedoblede de beskedne 18.

De 25 gader og veje m. v., som byrådet den 1. marts navngav, var følgende: Buevej – Ringvej – Mågevej – Tranevej – Rylevej – Carøesgade – Rosingsgade – Blumersgade – Andr. Flensborgs Gade – Lindvigsvej – Spedalsø Torv – Mimersgade – Ægirsgade – Bjarkesgade – Gefionsvej – Odinsgade (forlænget) – Skrænten – Haldsvej – Nordmarksvej – Overgade (forlænget) – Ane Staunings Vej – Møllevang – Peblingestien – Flaskestien – Banestien.

6 af de døbte gader og veje fik navne, hvis bærere – nogle af dem endda i flere led – gennem det 17., 18. og 19. århundrede hørte til de Horsens-borgerfamiljer, der både af samtid og eftertid blev benævnt som negotiant- og patricier-slægter. Og da Horsens byråd endnu ikke har optaget den, efter nogles mening, gode skik i lapidarstil på gadeskiltet at oplyse hvem eller hvad, der har ligget til grund for navngivningen, skal her kort berettes:

Andr. Flensborgs Gade – *Andreas Nielsen Flensborg* blev 1751 udnævnt til rådmand i Horsens, 1758 blev han byskriver og 1769 forfremmedes han til borgmester, en stilling han beklædte til sin død. Dertil var han ejendomshandler og pengeudlåner i stor stil. Op til vor tid er Andreas Flensborgs og hustrus navne bevaret i »de flensborgske enkeboliger«, Nørregade 31 – den tredieældste af Horsens milde stifelser – som indtil 1960 svarede til givernes gode hensigt.

Carøesgade – *Niels Christian Carø*, som nogle skriver hans navn, var borgmester og byfoged i Horsens fra 1791 til 1810. Han efterfulgte iøvrigt Flensborg i embedet. Under Carø's borgmestertid blev det ved kgl. resolution af 1809 bestemt, at by- og rådstueskriverembedet skulle forenes med borgmester- og byfogedembedet. Det var også i hans borgmestertid, at den meget betydningsfulde havneforbedring og udvidelse fuldendtes, det store arbejde, der fik stiftamtmanden i Århus, den Horsens-fødte Ove Høegh-Guldberg, til 1804 i et brev til havne-commissionen at skrive: »... Mit ønske, et af mine kjæreste, blev opfyldt, at see min elskede fødebys havn reddet og det kjære Horsens derved under Guds videre varetægt forsikkert i en af sine vigtigste grundvolde. Med det forsæt kom jeg 1784 til stiftet, og min første for-

retning i Horsens var selv at see havnen, udspørge saa alt om dens ikke gode tilstand, opsøge og lykkeligen finde 4 ligetænkende medarbeidere, hvoraf de 2 agtbare mænd nu ere hos Gud, og de mig saa kjære leve for havnen og byen. Vi have begyndt, vi have stræbt, vi have, Gud være æret, seet havnearbeidet fuldendt og seet, hvad vi aldrig havde kunnet haabe, at havnekassen endte med en gjæld saare afdraget i faa aar.« De fire mænd, som allerede i 1791 på Horsens rådhus havde modtaget fortjenst-medaillen i guld, var Anders Kruse, *Jens Hjernøe*, *Frederik Winther* og *Niels Gylling*.

Lindvigsvej – *Jens Jørgen Lindvig* blev i 1689, kun ét år gammel, faderløs. Hans mor giftede sig derfor i 1690 med den »i sin tid anseelige og højfornemme negotiant og kirkeværge« i Horsens *Mads Jørgensen Kølholt*. Allerede som dreng røbede *Jens Jørgen Lindvig* »det muntre hoved, som til hans senere alder saa herligt vedvarede«, og da stedfaderen døde i 1706, overtog den unge mand, mellem 18 og 19 år gammel, »strax og forestod med mands forstand moderens vidtløftige og betydelige handel«. Og med årene blev han ikke alene en meget rig, men også en særdeles anset mand, hvilket ikke altid har fulgtes ad. Horsens ejer fortsat mange minder om *Lindvig*, der bl.a. ejede gården på hjørnet af Søndergade og Rådhusgade. En mindetavle, der nu sidder i porten mod Rådhusgade, fortæller både i prydelse og skrift om »hr. *Lindvig*« og tjener ham til smuk amindelse. Hans indsats for »Den frie danske Skole i Horsens« erindres stadig, selv om der nu snart er gået 200 år siden, han afsluttede sit »exemplariske levned«.

Rosingsgade – sognepræst *Ulrik Frederik Rosing* beklædte sit kald i Horsens fra 1822 til 1841 og virkede ikke mindst for skolevæsenet som »en vidtskuende, dygtig og hensynsfuld administrator og tilsynsmand«.

Ane Staunings Vej – Stauning-navnet har haft flere bærere i Horsens. Men gadenavnet viser hen til legatstifteren *Ane Stauning*.

Og Blumersgade, ja forhåbentlig har de foranstående blade vist bebyggelsen af, at dette schweizer-navn nu også for en eftertid er fæstnet til en lokalitet i Horsens, hvis gode og agtede borgere de var.

PERSONREGISTER

- Bang, Herman, forfatter (1857–1912) 20
- Birch, Fr. Chr. C., rektor (1812–1889) 26
- Blumer, Adam, linnedvæver (1723– ?) 15, 21, 29, 30
- Blumer, Bolette Marie Abigael, gift med Samuel Blumer II (1814–1889) 15, 42, 43, 45
- Blumer, Jacob, købmand og stadthauptmand (1765–1842) 32, 34, 35, 36, 38 fl.
- Blumer, Karen, se Gorm, Karen (1764–1846)
- Blumer, Karen Elisabeth, gift Tornøe (1847–1933) 19, 28, 29, 43
- Blumer, Rosina, gift med Samuel Blumer I (1734–1816) 32
- Blumer, Samuel, I, linnedvæver og købmand (1729–1782) 21, 28 fl.
- Blumer, Samuel, II, købmand (1795–1885) 15, 42, 43, 44
- Borgsmed, Peder Clausen, præst (ca. 1495–1572) 24
- Bøgh, Georg Jul., gartner (1821–1904) 17
- Bønnelycke, Mads, tobaksfabrikant (1760–1823) 28
- Carø, N. Chr., borgmester (1751–1833) 47
- Charlotte Frederikke, prinsesse (1784–1840) 38
- Christensen, Carl, præst og forfatter (1874–1952) 26
- Christian IX, konge (1818–1906) 11, 14
- Cordsen, Claus, negotiant (1673–1740) 15
- Elkjær, Sigurd, forfatter (1885–) 21, 22
- Flensborg, Andreas Hansen, borgmester (1715–1790) 32, 47
- Frans af Assisi, stifter af franciskanerordenen (1182–1226) 23
- Frederik I, konge (1471–1533) 24
- Frederik V, konge (1723–1766) 11, 20
- Frederik VI, konge (1768–1839) 35
- Frederik VII, konge (1808–1863) 38
- Frimodt, Niels M., præst (1718–1785) 32
- Frydensberg, Christian, borgmester (? –ca. 1769) 15
- Gorm, Karen, gift med Luchsinger og derefter Blumer (1764–1846) 32, 33, 34 fl.
- Gylling, Niels, handelsmand (1746–1817) 48
- Hansen, Hans, figurmaler (1769–1828) 15
- Hansen, Jens, rektor (1712–1782) 20
- Harsdorff, Caspar, arkitekt (1735–1799) 28
- Helms, Jacob, apoteker (1738–1816) 20
- Helms, Otto, overlæge (1866–1942) 16

- Hjernøe, Jens, billedhugger og bygmester (1748–1801) 48
- Holberg, Ludvig, komedieforfatter og professor (1684–1754) 15
- Høegh-Guldberg, Ove, statsminister, stiftamtmand (1731–1808) 21, 30, 47
- Høstmark, Søren, rådmand (? –ca. 1760) 30, 32
- Jensen, Jens, billedhugger (1732–1769) 32
- Jensen, Rasmus, guldsmed (1841–1922) 31
- Knudsen, L. A. C., adjunkt, præst (1813–1897) 28
- Kruse, Anders, murermester (1745–1811) 28
- Kuhlau, Friedrich, komponist (1786–1832) 38
- Køhlholt, Mads Jørgensen, handelsmand (1639–1706) 48
- Lendrop, Chr. L., borgmester og byfoged (1823–1904) 15
- Lindvig, Jens Jørgen, negotiant (1687–1766) 48
- Luchsinger, Hans Jacob, linnedvæver og købmand (1738–1789) 30, 33
- Luchsinger, Karen, se Gorm, Karen (1764–1846)
- Madsen, F. C., købmand og tekstilfabrikant (1836–1899) 17
- Maire, Martin le, professor, fhv. livlæge (1867–1962) 14
- Manderup, Niels, ridder af Barritskov (? –ca. 1270) 24
- Monberg, Søren Nielsen, købmand, agent (1766–1842) 38
- Müller, Sigurd, skolemand, forfatter (1844–1918) 11
- Neergaard, Anton, rektor (1832–1928) 21
- Nielsen, Peder, overlærer (1825–1888) 26, 43
- Nors, Niels Chr., købmand (1818–1866) 17
- Rosing, Ulrik Fr., præst (1776–1841) 48
- Ræder, N. C. A., borgmester og byfoged (1790–1867) 40
- Schmidt, Alfred, tegner (1858–1938) 26
- Schmidt, Jacob, apoteker (1682–1750) 12
- Schytte, Fr. Vilh., borgmesterfuldmægtig, oliemøller, rigsdagsmand (1800–1873) 38
- Stallknecht, J. C., fabrikant, etatsråd (1829–1906) 14
- Stub, Ambrosius, digter (1705–1758) 20
- Tomasson, Thordur, præst og digter (1871–1931) 23
- Tornøe, Holger, arkitekt (1881–) 29, 43, 46
- Tornøe, Karen Elisabeth, se Blumer, Karen Elisabeth (1847–1933)
- Tornøe, Wenzel, genremaler (1844–1907) 9, 10, 11, 18, 23, 29, 43
- Wanscher, Axel W., civilingeniør (1848–1877) 10
- Wanscher, Vilh., professor, kunstsribent (1875–1961) 9, 10
- Wendelboe, Bolette Marie Abigael, se Blumer, Bolette Marie Abigael (1814–1889)
- Winning, Cornelia, fru (? –1901) 10
- Winning, Fr. Emil, grosserer (1817–1900) 10
- Winther, Frederich, handelsmand (1748–1802) 48

Bogen »Et Horsens-maleri fortæller« er udsendt til julen 1962 som privattryk. Tegninger af Herluf V. Petersen. Vignetter af Sten V. Petersen. Klichéer fra Horsens Kliché anstalt A/S. Trykt på illustrationstryk nr. 7640 fra aktieselskabet C. C. Winthers efft. Den tekniske tilrettelægning af Axel Sørensen og Niels Andersen. Sat med 10 punkt Times. Trykt i Horsens Bogtrykkeri i 600 eksemplarer. En lille del af oplaget er stillet til rådighed for interesserede ved henvendelse i Horsens Bogtrykkeri. Dette eksemplar er nr.

546

I denne serie af særlige Horsens-tryk
er tidligere udsendt:

1952

De gamle huse

1953

Horsens og Omegn i Rytme og Rim

1954

H. Chr. Rasmussen: Prolog

1955

Frede Nielsen: Op og ned ad Søndergade

1956

Carl Th. Jørgensen: Horsens Boy – Danmarks Ærbødigst

1957

Carl Th. Jørgensen: Alfred Schmidt

1958

Carl Th. Jørgensen: Julius Schiøtt

1959

Carl Th. Jørgensen: Oluf Olesen

1960

Carl Th. Jørgensen: Hverdage med H. C. Hansen

1961

Carl Th. Jørgensen: Forsvarsministeren, hvis mål var
egen overflødigførelse

OMSLAGS-BILLEDET

»Den Stormægtigste Monarch og Herre Friderich Den Femte« foretog i 1749 »en Reyse igennem Riigerne Dannemark og Norge«. Fra denne rejse, hvor enevoldskongen »Frederik den Eejegode«, som han kaldtes, også efter at hans liv var blevet præget af »Drikkeri og Omgang med gemene Fruentimmere«, foreligger en række samtidige stik skabt af P. I. Grønvold, der uden tvivl har været i majestætenes følge. Omslags-billedet viser monarkens ankomst til Horsens om aftenen den 19. maj 1749. I midten af billedet ses Vor Frelseres kirke, hvis tårn i 1740 var blevet restaureret af kirkeværgen, negotiant Claus Cordsen, der samtidig havde bekostet det nuværende løgformede, kobberdækkede spir, som i mere end 200 år har været et karakteristisk mærkepunkt i Horsens byprofil. Til højre i billedet ses Klosterkirken uden den tagrytter, som kirkebygningen først fik ved professor H. B. Storcks gennemgribende istandsættelse, der afsluttedes i 1892. En samtidig betretning skildrer »vor bedste Borger, vor store Meneske-Ven«, Frederik den V's Horsens-besøg således: »– Efter at Hs. Mayst. havde givet vor de Lichtenbergs Hus, som en Ziir blandt vore Bygninger, den største Ziir ved sin Høj-Kongelige Nærværelse, besaa han og vort Guds-Hus (Klosterkirken) og vor Videnskabens Bolig (Latinskolen), begge istandsatte, begge prydede ved vor de Lichtenbergs Omsorg, og strax, førend Hs. Mayst. endnu kom af Kirkegaarden, udnævnte han – jeg ved ikke, om til større Ros for Kongen end Ære for vor Borger – de Lichtenberg til Etatsraad, 1749, den 20. Maj«.

1. d. 19. Maj. Kl. 2. om aft. var Kongens ankomst, og blec imodtagen
av Stiftamtmanden, og Gamisons Officierne som reed for Vognen,

Et Horsens-maleri fortæller

2. et Compagnie unge Kjøbman som Lie-Skiøttere 3. Bijns Møsticantere
4. og 5. Kirkerne, 6. Hospitalet, Tegnede af Grønwald